

ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНІЙ ГРЕЦІЇ: ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ ПЛАТОНА

Денис Сергійович КУЧЕРЕНКО,

*консультант з юридичних питань
ТОВ «КОМРЕЦЬ», м. Запоріжжя*

Про особливості мислення у поняттях Г. В. Ф. Гегель писав: «Дело уже не столько в мыслях. У нас их достаточно, хороших и плохих, прекрасных и смелых. Дело в понятиях. Но если мысли должны приобрести непосредственную значимость благодаря самим себе, то в качестве понятий, напротив, они должны быть сделаны понятными. Форма слога от этого меняется и начинает требовать напряжения, быть может мучительного, как, например, у Платона и Аристотеля» [1, с. 547].

Сократ визначив, що відмінною ознакою, що відрізняє окремі гадки від істинного знання є існування останнього у загальних поняттях. Проте він не обґрунтував об'єктивної підстави такого висновку. Це питання було розв'язане його учнем Платоном. У діалозі «Тімей» Платон говорить: «Представляется мне, что для начала должно разграничить вот какие две вещи: что есть вечное, не имеющее возникновения бытие и что есть вечно возникающее, но никогда не сущее. То, что постигается с помощью размышления и рассуждения, очевидно, и есть вечно тождественное бытие; а то, что подвластно мнению и неразумному ощущению, возникает и гибнет, но никогда не существует на самом деле» [2, с. 432]. Платон припустив, що існує інший світ, світ істинної дійсності, який складається із загальних незмінних ідей, що утворюють зміст понять, які виражають незмінне, вічне буття. Припущення про існування ідей як онтологічно первинних та самодостатніх загальних понять призвело до дискусії між Платоном і представниками сократичних (мегарської, кінічної та кіренської) шкіл. Якщо кіренаїки сутністю вважали відношення сущого до єдиної свідомості, а кініки вбачали сутність у безпосередній свободі, то Платон, навпаки, сутністю вважав пізнання. Теорії пізнання сократичних шкіл він піддав

критиці у діалозі «Теетет». Проте перед Платоном постали нові запитання: як пояснити світ ідей в їхній множинності та в їхньому різноманітті? Як пояснити відношення чуттєвих речей до їхніх ідей? Яким чином ідеї співвідносяться між собою та як вони співвідносяться з речами? У діалогах, написаних у різний час, Платон наводить декілька різних відповідей. Він доходить висновку, що істинне пізнання відбувається у поняттях, тому воно має бути пізнанням буття: «...нам в наших пошуках нужно отправляться не от знания или незнания, но от бытия или небытия» [3, с. 247]. Таким чином, речі дійсності, що нас оточує, не можуть дати істинного пізнання ідей, оскільки вони є лише відображеннями ідей. У зв'язку із тим, що явища чуттєвого світу є тільки відображеннями ідей, то останні є їхньою причиною. Оскільки ідеї незмінні й непорушні, вони виступають не як рушійна причина, а як мета, що до себе притягає. Співвідношення між явищем та ідеєю є телеологічним: «Однако все возникающее должно иметь какую-то причину для своего возникновения, ибо возникнуть без причины совершенно невозможно. Далее, если демиург любой вещи взирает на неизменно существующее и берет его в качестве первообраза при создании идеи и свойств данной вещи, все необходимо выйдет прекрасным; если же он взирает на нечто возникшее и пользуется им как первообразом, произведение его выйдет дурным» [2, с. 432].

У діалозі «Кратіл», присвяченому найменуванню речей та встановленню імен, Платон в особі Сократа відводить праву засадниче місце, підкреслюючи його верховенство та зазначає: «Что же до «справедливости» (δικαιοσύνη), то легко догадаться, что имя это установлено ведению права (δικαίου σύνεσις), а вот самое имя «право» понять трудно. Видимо, дело в том, что до некоторого предела почти все единодушны, а вот дальше начинаются разногласия. Те, кто считает, что все находится в пути, полагают также, что большая часть вещей просто движется, а есть еще нечто такое, что проникает все остальное, благодаря чему и возникает все рождающееся. ...Следовательно, если это проникающее начало (δίαίον) правит всем остальным, то оно справедливо называется «правом» (δικαίον)... ...право есть то же, что и причина (αίτιον), ведь то, что правит возникновением вещей, это же одновременно и их

причина... ...право – это ум, как указывает Анаксагор, ибо ум, независимый и ни с чем не смешанный, все упорядочивает, проникая все вещи» [4, с. 648-649]. Як слушно зауважив доктор Джейкоб Ейслер: «If, as Alfred North Whitehead quipped, all philosophy is a footnote to Plato, then the Laws has proven the most troubling subject for such footnoting» [5, с. 223] («Якщо, як сказав Альфред Норт Вайтгед, вся філософія є приміткою до Платона, то закони виявилися найбільш тривожною темою для таких приміток» – К. Д.). Платон, надаючи особливого значення знанню про закони, звертає увагу на співзвучність грецьких слів «закон» і «розум»: «Ведь из всех наук более всего совершенствует человека, ими занимающегося, наука о законах; по крайней мере так должно быть, если правильны ее положения, ведь не напрасно божественный и чудесный закон (νόμος) получил бы у нас название, близкое к слову «ум» (νóος)» [6, с. 423]. У діалозі «Політик» він визначає закони як «подражания истине вещей» [6, с. 55], а у діалозі «Закони» вказує, що законом необхідно іменувати певні «определения разума» [6, с. 165] (співзвучні грец. νόμος – закон і διάνοη – букв. розділення, установлення; у цьому перекладі – «визначення» – К. Д.). У діалозі «Держава» Платон вказує: «У кого началом служит то, чего он не знает, а заключение и середина состоят из того, что нельзя сплести воедино, может ли подобного рода несогласованность когда-либо стать знанием? ...Значит, в этом отношении один лишь диалектический метод придерживается правильного пути...» [2, с. 317]. Ідеї пізнаються діалектичним методом: «Когда же кто-нибудь делает попытку рассуждать, он, минуя ощущения, посредством одного лишь разума устремляется к сущности любого предмета и не отступает, пока при помощи самого мышления не постигнет сущности блага (найвища ідея у Платона – К. Д.). Так он оказывается на самой вершине умопостигаемого, подобно тому как другой взошел на вершину зримого» [2, с. 316]. О. Ф. Лосев зазначає: «Платоновская идея есть родовое понятие, то есть обобщение отдельных вещей и их групп, и, следовательно, имеет дело не с вещами, но с логическими абстракциями. ...Платоновская идея не есть просто обобщение вещей и предметов, но предельное обобщение, то есть такое обобщение, дальше которого уже

делается невозможным самый процесс абстрагирования» [7, с. 184].

Висновки: Таким чином, і сьогодні залишаються актуальними слова М. Хайдеггера про те, що: «All metaphysics, including its opponent, positivism, speaks the language of Plato» [8, с. 444] («Вся метафізика, включно з її опонентом, позитивізмом, говорить мовою Платона» – К. Д.).

Список використаних джерел:

1. Гегель. Работы разных лет. В двух томах. Т. 2. Сост., общая ред. А. В. Гулыги. Москва, «Мысль», 1973. 630 с. (Филос. Наследие).

2. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 3 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. вступ. ст. и ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. М.: Мысль, 1994. 654 с. (Филос. наследие).

3. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 2 / Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Примеч. А. Ф. Лосева и А. А. Тахо-Годи; Пер. с древнегреч. Москва: Мысль, 1993. 528 с. (Филос. наследие).

4. Платон. Собрание сочинений в 4 т.: Т. I / Общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; Авт. вступит, статьи А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи; Пер. с древнегреч. Москва. Мысль, 1990. 860 с. (Филос. наследие).

5. Jacob Eisler. Plato's Pragmatic Project: A Reading of Plato's Laws. By Myrthe L. Bartels / The Cambridge Law Journal. Cambridge, March 2018. Vol. 77, Issue 1. P. 223-227.

6. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. М.: Мысль, 1994. 830 с. (Филос. наследие).

7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон / Худож.-оформитель Б. Ф. Бублик. Москва: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: Фолио, 2000. 846 с. (Вершины человеческой мысли).

8. Heidegger M., The End of Philosophy and the Task of Thinking in Basic Writings: Martin Heidegger (Revised and Expanded Edition) D. F. Krell (trans.) (London, Routledge, 1993), p. 464.